

הרב יהודה זולדן

עיבור השנה השביעית והשנה השמינית

יש שנות שמיטה שהן מעוברות, ובדרך כלל בהפרש של 14 שנים או 21 שנים זו מזו. שנת תשפ"ב היא שנת שמיטה ושנה מעוברת.¹

נעיין בסוגיה זו בשני מישורים:

(1) שינויים בהלכה בנוגע לעיבור שנת שמיטה: ההלכה הראשונה הייתה ש'אין מעברין את השנה לא שביעית ולא שמינית'. ואולם במהלך השנים חל שינוי מסוים, והיו מעברין לעיתים את השנה השביעית או השמינית. נעיין בדברי התלמוד הבבלי והירושלמי בעניין זה.

(2) פרשנותו של הרמב"ם בנוגע לעיבור שנת השמיטה. לפיו, הקביעה שאין מעברין שנת השמיטה אינה מוחלטת, והיו מצבים שבהם עיברו שנות שמיטה.

א. בבלי: מחלוקת תנא קמא ובית רבן גמליאל בשאלה אם מעברין את השנה השמינית

בתוספתא (סנהדרין פ"ב ה"ט) שהובאה בגמרא (סנהדרין יב ע"א) נאמר:
אין מעברין את השנה לא שביעית ולא מוצאי שביעית. אימתי רגילין לעבר? ערב שביעית.

אין חובה שהשנה השישית תהא מעוברת. מדוע לא עיברו את השנה השביעית והשמינית, ומדוע היו רגילים לעבר את השנה השישית? רש"י² כתב שרגילים היו לעבר את השנה השישית 'להוסיף להם חודש לעבודת קרקע'. **המבט הוא על טובת עובדי האדמה.** זהו גם הנימוק לשאלה מדוע לא מעברין את השנה השביעית: 'לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע'.³ את השנה השמינית אין מעברין משום שבכך דוחים את ההיתר לאכול מהתבואה החדשה, וכפי שכתב רש"י:⁴ 'לפי שכלה הישן מאריכין עליהן איסור החדש'. מלאחר ט"ז בניסן מותר לאכול תבואה חדשה, ועיבור שנה בחודש אדר

1. להלן שנות שמיטה בשנים מעוברות במאה השנים האחרונות: תרח"ק, תשי"ט, תשל"ג, תשס"ח (בין תשל"ג לבין תשס"ח היה הפרש נדיר של 35 שנים), וכאמור שנה זו, שנת תשפ"ב. שנות שמיטה בשנים מעוברות בשבעים השנים הבאות (ללא חישוב שנות יובל): תת"ג, תת"ז, תתל"א, תתנ"ב.
2. רש"י, סנהדרין שם ד"ה בערב שביעית.
3. שם, ד"ה לא בשביעית.
4. שם, ד"ה ולא במוצאי.

נוסף מאריך את הזמן שבו לא ניתן לאכול מהתבואה החדשה שצמחה. ב'ד רמ"ה' (סנהדרין שם) הסביר שאם השנה תיארך 'נמצאו באין לידי קלקול, ויאכלו מן החדש לפני העומר'. **המבט הוא על כלל הציבור, שלא יחסר אוכל.**

בגמרא (סנהדרין שם) נוספה דעה אחרת בנוגע למוצאי שביעית, שלא נזכרה בתוספתא: של בית רבן גמליאל היו מעברין במוצאי שביעית. ובפולוגתא דהני תנאי, דתניא⁵ אין מביאין ירק מחוצה לארץ, ורבותינו התירו. מאי בנייהו? אמר רבי ירמיה: חוששין לגושיהן, איכא בנייהו.

מתבאר שבית רבן גמליאל התירו לעבר את השנה השמינית מכיוון שהם גם התירו להביא ירק ותבואה מחו"ל, וממילא יכלו בשמינית לאכול מן התבואה שזרעו בחו"ל בשביעית. בתוספתא (שביעית פ"ד הט"ז) מובאים הדברים ביתר פירוט:

בראשונה היו אומרים: אין כובשין ואין מייבשין ואין מביאין יבשת וכבשת מחוצה לארץ לארץ. רבותינו התירו שיהו כובשין ומיבשין ומביאין יבשת וכבשת מחוצה לארץ לארץ. אין מביאין ירקות מחוצה לארץ לארץ. רבותינו התירו שיהו מביאין ירקות מחוצה לארץ לארץ. כשם שמביאין ירקות מחוצה לארץ, כך מביאין קטנית ותבואה מחוצה לארץ לארץ.

בתוספתא מתואר מה שהיה מקובל בתחילה, וההיתרים של 'רבותינו'. במציעתא של התוספתא מופיעה המחלוקת שהובאה בגמרא: רבי ירמיה הסביר שהסיבה לאסור להביא ירקות מחו"ל היא מפני ש'חוששין לגושיהו' - שמא יביאו את הירקות עם גוש עפר מארץ העמים שמטמא באוהל. אם נמצאה הטומאה באוהל יחד עם טהרות, או שהטומאה מאהילה על הטהרות, או הטהרות מאהילות על הטומאה - הטהרות נעשות טמאות, אף שלא נגעו זה בזה,⁶ ויטמאו טהרות של ארץ ישראל. ו'רבותינו' לא חששו לכך.

יש בגמרא שני ביטויים מיוחדים: 'של בית רבן גמליאל', ו'רבותינו'. למי הם מתייחסים?

1. מי הם 'בית רבן גמליאל' ו'רבותינו'?

המחלוקת בין תנא קמא לבין 'רבותינו' והסבר המחלוקת ע"י ר' ירמיה נזכרים במקום נוסף בגמרא (נדרים נג ע"א-ע"ב):

הנודר מן הירק בשאר שני שבוע אסור בירקות הגינה ומותר בירקות השדה, ובשביעית אסור בירקות השדה ומותר בירקות הגינה.⁷ אמר רבי אבהו משום רבי חנינא בן גמליאל: לא שנו אלא במקום שאין מביאין ירק מחוצה לארץ לארץ, אבל במקום שמביאין ירק מחוצה לארץ לארץ אסור. כתנאי: אין מביאין ירק מן חוצה לארץ לארץ, רבי חנינא בן גמליאל אומר: מביאין ירק מחוצה לארץ לארץ. מאי טעמא דמאן דאמר אין מביאין? אמר רבי ירמיה: משום גוש.

5. תוספתא שביעית פ"ד הט"ז.

6. שבת טו ע"א-ע"ב.

7. הדין הנוגע לנודר מן הירק בשביעית נזכר בתוספתא נדרים פ"ג ה"ו.

מי שנדר מן הירק בשנים רגילות, אסור לו לאכול ירקות גינה, אך מותר לו לאכול ירקות שדה, מאחר שבסתם ירק הכוונה היא לירקות גינה. לעומת זאת אם נדר מן הירק בשנת השמיטה, אי אפשר לומר שהתכוון לירקות הגינה, מאחר שלא זורעים בשנת שמיטה, ולכן ההנחה היא שהוא התכוון לירקות שדה שגדלים מאליהם. הדין בשנת שמיטה שהוא אסור בירקות השדה ומותר בירקות הגינה. על דברי הברייתא אמר רבי אבהו בשמו של רבי חנינא בן גמליאל שדין זה בנוגע לשמיטה, חל במקום שלא מביאים ירק גינה מחוץ לארץ, אבל במקום שמביאים בשנת שמיטה ירק גינה מחוץ לארץ לארץ, הוא אסור אף בירקות גינה, מאחר שרגילים לאכול שם בשנת השמיטה גם ירקות שדה וגם ירקות הגינה, ולכן ההנחה היא שהוא התכוון לידור שכל סוגי הירקות אסורים לו. רבי אבהו ציין שיש מחלוקת תנאים בעניין זה. בשם תנא קמא נאמר שאסרו להביא רק מחוץ לארץ, ובשם ר' חנינא בן גמליאל נאמר שמותר. ר' חנינא היה בנו של רבן גמליאל דיבנה, ואחיו הגדול של רבן שמעון בן גמליאל, שהיה נשיא אחרי אביו.⁸ הוא התיר להביא ירקות מחוץ לארץ בשנת שמיטה. מכאן שב'בית רבן גמליאל' ו'רבתינו' הכוונה היא אחת.

2. עיבור השנה בשישית, בשביעית ובשמינית

בסוגייתנו נאמר שבית רבן גמליאל היו מעברים את השנה השמינית אם היה צורך בדבר, בהנחה שמביאים ירק מחוץ לארץ, ואז גם אם איסור חדש מתארך בחודש נוסף, אין מחסור בירק ותבואה, ואין חשש שיאכלו מתוצרת הארץ שגדלה בשנה השמינית, לפני ט"ז בניסן. כאמור בגמרא (נדרים שם), לפי רבי חנינא בן גמליאל היו מביאים ירקות מחוץ לארץ גם בשנת שמיטה, אך זה לא סייע לכך שניתן לעבר השנה, מאחר שלפי רש"י לא היו מעברים בשנת שמיטה לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע.⁹ מקובל על הכול שנהגו לעבר השנה בשנה השישית. לפי רש"י, המטרה היא לסייע לחקלאים ולאפשר להם לעבוד חודש נוסף לפני השמיטה. לא מעברים השנה בשנה השביעית, לפי רש"י כדי לא להאריך בחודש את האיסור לעבוד בקרקע. המבט הוא על טובת עובדי האדמה. בנוגע לשנה השמינית, לדעה לפיה לא מעברים את השנה השמינית, הנימוק לפי רש"י הוא שלא להאריך את האיסור לאכול מהתבואה החדשה, ולפי הדעה שמעברים, הטעם הוא שניתן לייבא ירקות מחוץ לארץ לארץ ישראל ולא יהיה מחסור. להלן (סעיף ג) נעסוק בפסיקת הרמב"ם בסוגיה, ולפיו מעברים או אין מעברים בשנה השישית והשביעית מנימוקים אחרים.

8. תוספתא נידה פ"ז ה"ה.

9. אומנם יש לציין שהיד רמ"ה, סנהדרין יב ע"א, הציג כך את עמדת בית רבן גמליאל: 'של בית רבן גמליאל היו מעברין בשביעית. ואית דגרסי במוצאי שביעית'.

ב. ירושלמי: שנה שביעית ושמינית – אם עיברו מעוברת, וכשאר השנים כתיקון

בירושלמי (סנהדרין פ"א ה"ב) מופיע גם כן דיון בנוגע לעיבור השנה השביעית והשנה השמינית:

אין מעברין לא בשביעית ולא במוצאי שביעית, ואם עיברו הרי זו מעוברת. אימתי רגילין לעבר? בערבי שביעיות. ר' זעירא בשם ר' אבהו: הדא דתימר עד שלא התיר רבי ליקח ירק מחוץ לארץ לארץ. אבל משהתיר רבי ליקח ירק מחוץ לארץ לארץ, היא שביעית שאר שני שבוע.

לפי הירושלמי, אם בכל זאת עיברו את השנה השביעית והשמינית, 'הרי זו מעוברת'. זו הלכה שאינה מופיעה בתוספתא ובברייתא שהובאה בבבלי. ר' זעירא העיד בשמו של ר' אבהו שדינים אלו בנוגע לעיבור השנה השביעית היו עד תקופת רבי, אך מאז שרבי התיר להביא ירקות מחוץ לארץ בשנה השביעית וכמובן גם בשנה השמינית, ניתן לעבר כל שנה.

יש לציין שבגמרא (נדריים נג ע"ב) הובאו דברי ר' חנינא בן גמליאל ע"י ר' אבהו, וכאן ר' זעירא (הוא ר' זירא שבבבלי) מביאם בשם ר' אבהו. לפיו, מי שהתיר להביא ירקות מחוץ לארץ לארץ ישראל היה רבי יהודה הנשיא. ר' יהודה הנשיא היה בנו של רבן שמעון בן גמליאל הנשיא, ונכדו של רבן גמליאל דיבנה הנשיא. הוא היה אחיינו של ר' חנינא בן גמליאל, שבשמו הובא בגמרא בנדריים שמותר להביא ירק מחוץ לארץ. נראה אם כן שהביטויים בסוגייתנו – 'בית רבן גמליאל' ו'רבתינו' – מתייחסים לדבר אחד ובאים ללמד שהיתר להביא ירקות מחוץ לארץ לארץ ישראל הוא ממשפחת הנשיאות. מדוע בירושלמי מיוחס ההיתר לר' יהודה הנשיא, הרי היתר זה כבר מופיע בשם דודו – ר' חנינא בן גמליאל (שאומנם לא היה נשיא)?! נראה שסיבת הדבר היא שרבי התיר היתרים נוספים הקשורים לאכילת פירות וירקות בשנת השמיטה.

1. היתר לקחת ירקות במוצאי שביעית

במשנה (שביעית פ"ו מ"ד) נאמר:¹⁰

מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית? משיעשה כיוצא בו. עשה הבכיר התיר האפל. רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד.

'ליקח ירק' הכוונה לירק שגדל בארץ ישראל. בירושלמי¹¹ נאמר מה הרקע להיתרו זה של רבי יהודה הנשיא. מסופר שהביאו לרבי יהודה הנשיא שני קלחים של צנון שגדלו בין ראש השנה ליום כיפור, והיה זה בשנה השמינית. הקלחים היו גדולים מאוד. נראה שזרעו יותר, והביאו לרבי שני קלחים כדוגמא. רבי שאלם: וכי אינם אסורים? וכי אינם ספיחים? השיבו לו שהצנון נזרע במוצאי שביעית ואין בו חשש ספיחים. באותה שעה,

10. ר' מקבילה בתוספתא שביעית פ"ד הי"ז.

11. ירושלמי פאה פ"ז ה"ג; שם, בבא בתרא פ"ז ה"ה.

לאחר שרבי ראה שהצנן גדל מהר כל כך, התיר לקחת ירק במוצאי שביעית מייד, כי יש אפשרות שהירק נזרע במוצאי שביעית וגדל במהירות.

לא הכול הסכימו עם היתרו של רבי (ירושלמי דמאי פ"ב ה"א):

רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית, והיו הכל מליזין עליו. אמר להו: באו ונידיין. כתיב וכיתת נחש הנחושת [מלכים ב, יח, ד]. וכי לא עמד צדיק ממש עד חזקיהו להעבירו? אלא אותה עטרה הניח לו הקדוש ברוך הוא להתעטר בה. ואנו העטרה הזאת הניח הקדוש ברוך הוא לנו להתעטר בה.

בהקשר להיתר של רבי לאכול ירק שגדל בארץ ישראל מייד במוצאי שביעית, מופיעה השתלשלות התקנות באופן הבא (ירושלמי שביעית פ"ו ה"ד):

[1] בראשונה היה ירק אסור בספרי ארץ ישראל. [2] התקינו שיהא הירק מותר בספרי ארץ ישראל. אעפ"כ היה אסור להביא ירק מחוץ לארץ לארץ. [3] התקינו שיהא מותר להביא ירק מחוצה לארץ לארץ. אעפ"כ היה אסור ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. [4] רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בר מן קפלוטא.

בתחילה היה אסור להביא ירק מחוץ לארץ במוצאי שביעית לערי הספר שסמוכות לגבול ארץ ישראל, בשל חשש שאלו ירקות שגדלו בארץ במהלך השמיטה. התקנה הראשונה הייתה שלערי הספר מותר להביא מחוץ לארץ, אך לא לתוך ערי ארץ ישראל. מאוחר יותר התקנו תקנה שנייה, והיא שיהא מותר להביא ירק מחוץ לארץ לארץ, לכל ערי ארץ ישראל. לא נאמר מי תיקן תקנות אלו, אך על פי הדברים שציינו לעיל, אלו ההיתרים של 'רבותינו' של 'בית רבן גמליאל', וכפי שציננו כבר ר' חנינא בן גמליאל. השלב הבא היה היתרו של רבי, שכאמור היה נכדו של רבן גמליאל, וכפי שהופיע במשנה: 'רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד', חוץ מירק שנקרא קפלוטא.¹² מדובר בירק שגדל בארץ ישראל בתחילת השנה השמינית. בגמרא מסופר שלבסוף התיר רבי לקחת גם ירק זה, לאחר שאנשי ציפורי שכנעו אותו שגם הוא גדל מהר. אומנם מסופר בגמרא שם גם על מעשה שאירע בעכו - בעיר ספר, אצל ר' מנא, וניכר שלא כל החכמים הסכימו עם רבי להתיר את כל הירקות מייד בתחילת השנה השמינית.

2. עיבור השנה השביעית והשמינית על פי התלמוד הירושלמי

בהמשך הירושלמי (שביעית פ"ו ה"ד) מובאת ההלכה בנוגע לנודר מן הירק באופן הבא: תמן תנינן:¹³ מן הירק מותר בירקות השדה שהוא שם לווי. ותני עלה:¹⁴ הנודר מן הירק בשביעית אסור אף בירקות שדה. תני רבי קריספא בשם רבי חנינא בן גמליאל ואמר: טעמא הדא דתימר עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ

12. זן של שום הכרש - 'כראת'. ירק זה נזכר כמה פעמים בדברי תנאים: במשנה מעשר שני פ"ב מ"א; נדרים פ"ו מ"ט; עוקצין פ"א מ"ב-מ"ג, ובתוספתא תרומות פ"ד ה"ה; פ"ט ה"ב-ה"ג; ביצה פ"ב מ"ד; נדרים פ" מ"ו. ראה: מרדכי כסלו, 'לזיהוי הכרישים והקפלוטות', בתוך: ספר זכרון לרב יוסף בן דוד קאפח זצ"ל, עמ' 74-81.
13. נדרים פ"ו מ"ט.
14. תוספתא נדרים פ"ג ה"ו.

לארץ, אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ לארץ, היא שביעית היא שאר שני שבוע.

שני שינויים בין האמור בבבלי (נדרים נג ע"ב) לבין האמור בתלמוד הירושלמי (שם): (1) בירושלמי ר' קריספא (הוא ר' כרוספדאי שבבבלי) הוא זה שהביא הדברים בשם רבי חנינא בן גמליאל, ובבבלי ר' אבהו הוא זה שהביא הדברים בשם ר' חנינא בן גמליאל. (2) בירושלמי מופיע שר' חנינא בן גמליאל אמר שרבי, שכאמור היה אחיין שלו, הוא זה שהתיר להביא ירקות מחוץ לארץ, בעוד שבבבלי ההיתר מופיע בשמו של ר' חנינא בן גמליאל, ובסוגייתנו (סנהדרין יב ע"א) הדבר נזכר כהיתר של 'בית רבן גמליאל' של 'רבותינו'.¹⁵

עיבור השנה בשביעית ובשמינית נזכר בירושלמי במקומות נוספים. בירושלמי (שקלים פ"א ה"ב)¹⁶ נאמר:

אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית, ואם עיברוה הרי זו מעוברת... עד כדון שביעית, מוצאי שביעית מאי? אמר ר' בון: שלא לרבות באיסור חדש. ר' זעירה בשם ר' אבהו: הדא דאת אמר עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ לארץ, אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ לארץ, היא שביעית היא של שאר שני שבוע. תני אין מעברין וכו': אמר ר' מנא: הדא דאת אמר בראשונה שהיו השנים כתקנן, אבל עכשיו שאין השנים כתקנן היא שביעית היא שאר שני שבוע.

על דברי הברייתא ש'אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית, ואם עיברוה הרי זו מעוברת', שאלה הגמרא: בנוגע לשנה שביעית מובן מדוע אין מעברים, אך מדוע אין מעברים במוצאי שביעית? על כך השיב ר' בון 'שלא לרבות באיסור חדש'. בהמשך הירושלמי שם מופיעים גם כן דברי ר' זעירה בשם ר' אבהו, שנזכרו לעיל. עוד נאמר בירושלמי בשמו של ר' מנא שמה שנאמר שלא מעברים במוצאי שביעית, זה היה בראשונה, שהשנים היו כתקנן. ה'פני משה'¹⁷ פירש שהכוונה היא שישראל היו שרויים על אדמתם, ובית המקדש היה קיים, והתבואה הייתה ממהרת להתבשל בניסן, והיה ראוי לאכול מהחדש כדי שלא להאריך את איסור האכילה של תבואה חדשה. ואולם כעת, שאין השנים כתקנן, כי התבואה עדיין אינה בשלה בזמן הקרבת העומר, יכולים לעבר את השביעית או השמינית. בגמרא (סנהדרין כו ע"א) מסופר על רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק שהלכו לעבר השנה בעסיא, והיה זה בשנת שמיטה. הגמרא לא דנה בשאלה אם האפשרות לעבר שנה היא בשל העובדה שניתן להביא ירק מחו"ל, ואדרבה

15. בתוספתא שביעית פ"ד ה"ט, מופיעה השתלשלות היתרים נוספים בנוגע לייבוא פירות מחוץ לארץ בשנת שמיטה. גם שם נזכר שרבי יהודה הנשיא היה זה שהתיר. בירושלמי דמאי פ"א ה"ג; שם, תענית פ"ג ה"א, מופיע שיח בין רבי יהודה הנשיא לבין ר' פנחס בן יאיר, וקרוב העדה פירש שר' פנחס בן יאיר ביטא בדבריו התנגדות להיתרו של רבי להביא ירק מחוץ לארץ בשמיטה.

16. מקבילה בירושלמי פאה פ"ה ה"א.

17. פני משה, לירושלמי פאה שם.

מהגמרא (שם) נראה שהיה קשה לחקלאים לשמור את מצוות השמיטה בשל כובד המיסים שהמלכות הטילה עליהם.¹⁸

סיכום ביניים: במהלך הדורות התרחש תהליך בנוגע לעיבור השנה השביעית והשמינית. בתחילה לא היו מעברים את השנה השביעית והשמינית. אומנם לפי הברייתא שבתלמוד ירושלמי אם עיברו, השנה מעוברת. שושלת רבן גמליאל - רבי חנינא בנו של רבן גמליאל, ורבי יהודה הנשיא נכדו של רבן גמליאל - התירו להביא ירק מחוץ לארץ בשנה השביעית והשמינית, והדבר אפשר לעבר את השנה השביעית או את השנה השמינית אם היה צורך בזה.

ג. רמב"ם: עיבור השנה השביעית והשמינית מפני הצורך, וכשהשנים ראויות להתעבר מפני הזמן

כאמור לעיל לא עיברו את השנה השביעית והשמינית, והיו רגילים לעבר את השנה השישית. רש"י¹⁹ כתב שהנימוק להלכות אלו הוא טובת עובדי האדמה: לא להאריך עליהם את משך זמן איסור עבודת האדמה, ולא להאריך עליהם בשנה השמינית את איסור החדש. הרמב"ם לא כתב אם מעברים או אין מעברים בשנה השמינית, ונימק אחרת מדוע לא עיברו בשנה השביעית, ולפיו הקביעה ש'אין מעברין בשביעית' אינה מוחלטת.

הרמב"ם (הל' קידוש החודש פ"ד הט"ו-הט"ז) כתב:

[טו] אין מעברין את השנה בשנת רעבון שהכל רצים לבית הגרנות לאכול ולחיות, ואי אפשר להוסיף להן זמן לאסור החדש. ואין מעברין בשביעית שיד הכל שולטת על הספיחין, ולא ימצאו לקרבן העומר ושתי הלחם. ורגילין היו לעבר בערב שביעית. [טז] **יראה לי** שזה שאמרו חכמים אין מעברין בשנת רעבון ובשביעית, שלא יעברו בהם מפני הצורך.²⁰ אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן, מעברין לעולם בכל זמן. הרמב"ם חיבר בין שתי הלכות - עיבור שנה שיש בה רעבון, ועיבור שנה בשמיטה. ההנחה היא שבשל העובדה שאסור לעשות מלאכות חקלאיות מסוימות בשנת שמיטה, יש מחסור ואולי אף רעב, ועל כן ההלכות דומות. גם בתוספתא (סנהדרין פ"ב ה"ט) הובאו שתי ההלכות בסמיכות:

18. אומנם תוספות, שם ד"ה לעבר, כתבו ששני האמוראים הללו הלכו לעסאי רק לחשב אם יש לעבר השנה, אך לא לעבר אותה ממש, כי עסאי היא מקום בחוץ לארץ, וכן לא מעברים בשנת שמיטה. כך גם כתבו התוספות, סנהדרין יא ע"ב ד"ה אין מעברין; בבא בתרא נו ע"ב ד"ה ערקיקיס.
19. רש"י, סנהדרין יב ע"א ד"ה לא; שם, ד"ה ולא; שם, ד"ה בערב שביעית.
20. כך הוא בנוסח יד פשוטה של הרב נחום רבינוביץ. בדפוסים הרגילים של הרמב"ם מופיע: '...שלא יעברו בהם מפני צורך הדרכים והגשרים וכיוצא בהם'. ראה בשינויי נוסחאות במהדורת הרב שבתאי פרנקל, שם כתב שבכתב יד בדפוס קדמון וכן ברוב דפוסים ישנים מופיע 'מפני הצורך', והשאר ליתא.

אין מעברין את השנה לא שביעית ולא מוצאי שביעית. אימתי רגילין לעבר? ערב שביעית. אין מעברין את השנה מפני רעבון.
בשנת רעבון, תוספת של חודש לשנה תביא לכך שאיסור אכילה מהחדש יתארך בחודש, ויהיה קשה לעמוד בזה. בשנה השביעית אומנם אין זורעים, אך ספיחין גדלים מאליהם מזרעים שנפלו בשנה הקודמת בשעת קצירה, ומהם לוקחים לקרבן העומר ולשתי הלחם. אם יאריכו את השנה בעוד חודש, לא תישאר תבואה להקריב קרבן עומר ושתי הלחם. הרמב"ם (הל' שקלים פ"ד ה"ה) כתב:²¹
בשנת השמטה שהיא הפקר, שוכרין בית דין שומרין שישמרו מקצת הספיחים שצמחו, כדי שיביאו מהן העומר ושתי הלחם, שאינן באין אלא מן החדש. ואלו השומרין נוטלין שכרן מתרומת הלשכה.
הרמב"ם לא כתב אם מעברים את השנה השמינית. נראה שלפי הרמב"ם אין מעמד מיוחד לשנה השמינית. היא תידון כמו כל שנה אחרת שבין שמיטה לשמיטה, ואם יש צורך - ניתן לעבר אותה. אך את שנת השמיטה או את שנת רעבון אין מעברים על בסיס הטעמים המקובלים בשנים רגילות, כמו הדרכים המשובשות והגשרים הלקויים. הרמב"ם מוסיף חידוש משל עצמו בלשון 'יראה לי',²² וזו לשונו כאמור לעיל:
יראה לי שזה שאמרו חכמים אין מעברין בשנת רעבון ובשביעית, שלא יעברו בהם מפני הצורך. אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן, מעברין לעולם בכל זמן.
הרמב"ם עקיב בדרכו, ולפיו יש שני מסלולים שבגללם מעברים את השנה: (1) בשל הצורך. (2) בשל הזמן, כדי לאזן בין שנת חמה לשנת לבנה. לא מעברים בשנת רעבון ובשנה שביעית בגלל צורך, כדי לא להקשות ולהכביד. אבל כשצריך לעבר כדי לאזן בין שנת חמה לשנת לבנה, אזי מעברים, אף שזה מכביד ומקשה.²³ כך הסביר זאת הרב יצחק זאב סולובייצ'יק, הגרי"ז הרב מבריסק (הל' קידוש החודש פ"ד ה"ז):
הרמב"ם סבירא ליה דעיבורא דאביב שהוא מפני הזמן אין נפקותא בזה בין שנת רעבון ושביעית לשאר שנים. דלענין עיקר דין עיבור וחשבון שנים ומועדות לא משגיחנן בשום דבר ולעולם מעברין, ורק בעיבור שבית דין מעברין רק מפני הצורך בלבד, בזה הוא דתניא דאין בית דין מעברין מפני הצורך, לא בשנת רעבון ולא בשנה שביעית.

21. מקור דברי הרמב"ם במשנה שקלים פ"ד מ"א.

22. כך השיב הרמב"ם, איגרות הרמב"ם, מהד' הר"י שילת, כרך ב, עמ' תמג, לר' פנחס הדיין מאלכסנדריא: 'ודבר שהוא מפלפולי אומר בפירוש: יראה לי שהדבר כך וכך'.

23. גם הרב מנחם המאירי, בית הבחירה, סנהדרין יב ע"א, כתב כדברי הרמב"ם הללו. הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק, אור שמח, הל' קידוש החודש פ"ד הט"ז, כתב שלדעתו המקור לדברי הרמב"ם, שלפיהם יש מצב שמעברים בשנת שמיטה, הוא מהמעשה שמסופר על ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יוצדק שהלכו לעבר שנה בשנה השביעית (סנהדרין כו ע"א, נזכר לעיל סוף סעיף א).

אומנם בתוספתא²⁴ הובאה הוכחה שמעברים בגלל רעבון, גם כשהשנה אינה ראויה להתעבר מפני האביב:

ר' מאיר אומר: הרי הוא אומר ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם ביכורים ועשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו (מלכים ב, ד, מב). והלא אין לך מקום שנתבכר בארץ ישראל קודם לבעל שלישה, ואף על פי כן לא ביכר אלא מאותו המין שהביא לאיש האלהים. יכול שהביאו קודם לעומר? תלמוד לומר: ויאמר תן לעם ויאכלו (שם), מלמד שלא הביאו אלא אחר העומר. והלא אותה שנה ראויה היתה לעבר. ומפני מה לא עיברוה אלישע? מפני שהיתה שנת רעבון (שם, לח), וכל העם רצין לגרנות.

וכך אכן הקשה הרמ"ה על הרמב"ם מדברי התוספתא.²⁵ אך כבר כתב המלבי"ם (שמות כג, טו) שהרמב"ם הסתמך על מדרש ההלכה (מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דכספא פרשה כ):

את חג המצות תשמור (שמות שם). מכאן היה רבי יהודה בן בתירא אומר כאשר צויתך כדי שלא תהא מביא אלא בחדש האביב...

ועל זה כתב המלבי"ם ש'גם בשביעית לא תהא מביא אלא בחדש האביב'.²⁶ אכן הרמב"ם בתחילת הפרק (הל' קידוש החודש פ"ד ה"א-ה"ד) כתב שהאיזון בין שנת חמה לשנת ירח הוא הנימוק המרכזי בעיבור השנה, והנימוקים האחרים הם סעד לעיבור אך לא הנימוקים המרכזיים. הרמב"ם כתב שאין מעברים את השנה השביעית כדי שתהיה תבואה לעומר ולשתי הלחם. הלכה זו מופיעה בפרק שבו הרמב"ם כתב מה היו עושים בעת שהיו מקדשים על פי הראייה ומעברים ע"פ בית דין. הרמב"ם לא התייחס למצב של עיבור השנה בשביעית ע"פ החשבון הקבוע. נראה להציע שהרמב"ם התבסס בפסקיו על דברי הירושלמי (פאה ה, א; שקלים א, ב): 'אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עברוה הרי זה מעוברת...'. לבית הדין היו כוח וסמכות לקבוע אם לעבר את השנה השביעית והשמינית, אם ראו צורך בכך. עוד נאמר בירושלמי (שם):

עד כדון שביעית, מוצאי שביעית מניין? אמר רבי אבון: שלא לרבות באיסור חדש. הדא דתימר עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ, אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוץ לארץ, היא שביעית היא שאר שני שבוע.

ההנחה היא שמוכן מדוע אין מעברים בשנת שמיטה, אם כי לא נאמר בירושלמי במפורש מה הסיבה. מה בנוגע למוצאי שמיטה? על כך השיב ר' אבון שלא מעברים כדי שלא להאריך את איסור חדש. משמע מכאן שאם בכל זאת יש די תבואה, וניתן להאריך את איסור חדש בחודש נוסף, ניתן לעבר. ר' זעירא בשם ר' אבהו אמר שמאז שהותר לייבא ירקות מחו"ל, זהו פתרון שפותר את הבעיות שנוצרו 'מפני הצורך'. ממילא השיקול

24. תוספתא סנהדרין פ"ב ה"ח; סנהדרין יב ע"א.

25. סנהדרין שם; השגות הרמ"ה, רמב"ם הל' קידוש החודש פ"ד הט"ז.

26. כך כתב גם: הרב פנחס הלוי הורביץ, פנים יפות, שמות כג, טו.

היחיד הקובע אם לעבר או לא לעבר הוא 'מפני הזמן' - אם צריך לאזן בין שנת שמש לבין שנת ירח, וכדברי הרמב"ם (הל' קידוש החודש פ"ד הט"ז):
אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן, מעברין לעולם בכל זמן.²⁷

עוד נאמר בירושלמי (שם):

תני אין מעברין כו' אמר ר' מנא: הדא דתימר בראשונה שהיו השנים כסדרן/כתיקנן, אבל עכשיו שאין השנים כסדרן, היא שביעית היא שאר שני שבוע. ר' מנא היה אמורא בארץ ישראל בדור החמישי, וחי בזמנו של ר' יהודה נשיאה שתיקן את הלוח העברי. בכתוב 'השנים כסדרן/כתיקנן' הכוונה היא לזמן שבית המקדש קיים, שאז מביאים עומר ושתי הלחם, או אף לאחר החורבן, שיש בית דין סמוך שמעבר שנים. וכפי שכתב הרמב"ם (הל' קידוש החודש פ"ה ה"א):

כל שאמרנו מקביעות ראש החדש על הראייה ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך, אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות... אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום. החשבון הקבוע מסודר מאוד, אבל ר' מנא רצה לומר שהסדר הנכון או המצב התקין הוא כשמקריבים עומר ושתי הלחם, וכשיש סנהדרין או בית דין סמוך שמעברים השנה.²⁸ כשמעברים שנים לפי הלוח הקבוע, החשבון של השנים מסודר מאוד, אך זהו חשבון טכני חיצוני שנועד לאזן בין שנת שמש לשנת ירח, ומאחר שבמחזור של תשע-עשרה שנים נוצר פער של מאתיים ועשרה ימים בין שנת שמש לשנת ירח, מעברים מתוכן שבע שנים (את השנים: ג"ח אדז"ט), ואשר על כן ייתכן מצב שגם שנת שמיטה תהיה מעוברת.

27. הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, 'עיבור השנה בשביעית', משנת יעבן, או"ח סי' ו, עסק בהרחבה בבירור דברי רש"י והרמב"ם, אך הוא לא ביסס את ביאורו לרמב"ם על פי הירושלמי. ראה גם: הרב יעקב אפשטיין, 'עיבור השנה והשמיטה', חבל נחלתו, ב, סי' כה.

28. דברים ברוח זו כתבו רבנו משולם, וכן קרבן העדה, ירושלמי שקלים פ"א ה"ב; ראה גם: הרב יחיאל יעקב וינברג, שו"ת שרידי אש, סי' לט, אותיות יז-כא. הגדרות דומות בהקשרים אחרים: 'אמר ר' יהודה: אימתו? בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרוין על אדמתן' (תענית יד ע"ב; מגילה ב ע"א). רבנו חננאל מגילה ב ע"א: 'בזמן שהשנים כתקנן, כלומר בזמן שאין שם שמד להתבלבל חשבון השנים, וישראל שרוין על אדמתם'; רש"י שם: 'בזמן שהשנים כתיקנן - שהשנים מתעברות על פי בית דין, והחדשים המקדשין בבית דין שולחין שלוחיהן להודיע אימתי הוקדש ניסן, ועושין מועדים על פי שלוחין. אומנם הרמב"ם פירש אחרת את הביטוי 'כשהשנים כתיקנן': 'בזמן שידינו תקיפה ויש לנו יכולת לכוף על קיום המצות בשלימות' (פירוש המשנה מגילה פ"א מ"א); 'בזמן שיש להם לישראל מלכות' (הל' מגילה פ"א ה"ט).

סיכום

א. נהגו לעבר את השנה השישית, ולא עיברו את השנה השביעית והשמינית. לפי רש"י (סנהדרין יב ע"א) הסיבה לכך היא לא להאריך את זמן האיסורים הקשורים בעבודת הקרקע, ובכך להקל על החקלאים את פרנסתם.

ב. לפי הברייתא שבתלמוד ירושלמי, אם עיברו את השנה השביעית והשמינית, השנה מעוברת. צאצאי רבן גמליאל - רבי חנינא בנו של רבן גמליאל, ורבי יהודה הנשיא נכדו של רבן גמליאל - התירו להביא ירק מחוץ לארץ בשנה השביעית והשמינית, והדבר אפשר לעבר את השנה השביעית או את השנה השמינית אם היה צורך בזה.

ג. לרמב"ם פרשנות מיוחדת לסוגיית עיבור השנה בשמיטה. לא עיברו אותה, כי חששו שלא תימצא תבואה להקריב עומר ושתי הלחם. מבטו של הרמב"ם הוא על זמן שבית המקדש היה קיים. אם יימצא פתרון ולא יהיה חשש שלא תימצא תבואה לעומר ולשתי הלחם, אזי יהיה ניתן לעבר. יחד עם זאת, גם אם לא יימצא פתרון ובכל זאת יהיה צורך לעבר השנה בשל התקופה או האביב ופירות האילן, כדי לאזן את השנה השמשית עם השנה הירחית, אזי יש לעבר את שנת השמיטה. מאז שהשנים אינן כתקנן - אין בית מקדש להביא בו עומר ושתי הלחם, ואין בית דין שמעבר את השנים, וסדר השנים נקבע על פי החשבון שסידר ר' יהודה נשיאה, יש שנות שמיטה מעוברות אם הן יוצאות באותן שבע שנים (גו"ח אדז"ט) במסלול של תשע-עשרה שנים.

ד. הרמב"ם לא כתב דבר בנוגע לעיבור השנה השמינית, ונראה שמבחינתו יש להתייחס לשנה השמינית כאל שנה רגילה.

